

De hordes van contra-expertise in strafzaken

Prof. dr. P.J. van Koppen*

Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) Leiden, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Maastricht en Faculteit der Rechtsgeleerdheid Vrije Universiteit Amsterdam

Deze tekst is voor u bestemd als u advocaat bent en cliënten pleegt te verdedigen die over geld beschikken; als uw cliëntèle bestaat uit prodeanen kunt u beter naar het volgende artikel doorgaan.

De rechter wordt bij zijn beslissing nogal eens bijgestaan door deskundigen en het lijkt erop dat zulks in toenemende mate gebeurt naarmate de maatschappij en de strafzaken complexer worden. Met het binnenhalen van deskundigen haalt de rechter zich paradoxale problemen op de hals.¹ Als de deskundige op de zitting zijn verhaal heeft gehouden of, meestal, zijn rapport voordien heeft ingeleverd, moet de rechter het verhaal van de deskundige waarderen. 'Is het rapport van voldoende kwaliteit, zodat ik de conclusies kan accepteren?', zal de rechter zich moeten afvragen. Dat is een onmogelijke opgave, want de deskundige werd nu juist in huis gehaald omdat de rechter van dat gebied geen verstand heeft. De Hoge Raad verzwaart de taak van de rechter nog eens door in opeenvolgende jurisprudentie, voorlopig culminerend in het Schoenmakerarrest,² de rechter ook nog de opdracht te geven in zijn vonnis of arrest uit te leggen waarom en op welke gronden de rapportage van de deskundige voor het bewijs

gebruikt is.

De officier van Justitie en de advocaat staan voor vergelijkbare problemen. Ook zij zijn jurist en ook zij moeten zich buigen over rapporten van deskundigen en die op hun waarde beoordelen. En zij moeten beslissen of het zinvol en nodig is om zich tot andere deskundigen te wenden voor een contra-expertise. Daarbij doet zich in de regel het probleem voor dat men aan een rapport van een deskundige zelden kan aflezen of contra-expertise geïndiceerd is. Niet alleen hebben deskundigen nogal eens de neiging zich in ondoorzichtig vakjargon te hullen, maar ook om hun rapportage op velerlei manier niet transparant te maken. Zij vertellen niet dat hun vakgenoten er anders over denken. Zij vertellen meestal ook niet dat men op grond van hetzelfde materiaal tot een andere conclusie had kunnen komen. En zij houden meestal ook de zwakheden van hun eigen methoden zorgvuldig geheim.

Behalve bij deskundigenrapportages die evident beneden de maat zijn, zit men alras met de handen in het haar: is een contra-expertise zinvol en nodig en waar zou die dan over moeten gaan? Er is maar één manier waarop op die vraag een antwoord gekregen kan worden:

* Prof. dr. P.J. van Koppen is hoogleraar rechtspsychologie aan de Universiteit van Maastricht.

1. Die besprak ik uitgebreid aan de hand van een groot aantal voorbeelden in mijn Maastrichter oratie. Zie P.J. van Koppen (2004) *Paradoxen van deskundigen*:

Over de rol van experts in strafzaken. Deventer: Kluwer (oratie Maastricht).

2. Hr 27 januari 1998, *nj* 1998, 404 (*Schoenmaker blijf bij je leest*); m.nt. JR.

het raadplegen van een andere deskundige. En betekent dit dan dat me bij elk deskundigen-rapport een andere deskundige zou moeten raadplegen? Het antwoord is: ja.³

Ik zal een aantal voorbeelden geven uit zaken die ik in de praktijk tegen kwam. De voorbeelden zijn dus relatief willekeurig gekozen en kunnen met vele andere voorbeelden worden aangevuld. Het gaat steeds om rapportages waarin het probleem voor de niet-deskundige niet direct kenbaar is. Ik begin met enige voorbeelden over de psyche en vervolg met enige technische exemplaren.⁴

De dader met geheugenverlies

Er zijn daders die claimen dat zij zich van het misdrijf niets herinneren en er zijn psychologen en psychiaters die daar een verklaring voor hebben: acute dissociatieve amnesie. Dat gebeurde bijvoorbeeld in een zaak in Assen.⁵ De verdachte werd ervan beschuldigd dat hij zijn vrouw om het leven had gebracht. Dat gebeurde in augustus 2001 toen zij verwickeld waren in een echtscheidingsprocedure. De vrouw kondigde aan dat zij aangifte zou gaan doen van seksueel misbruik van hun dochter. Zijn oren begonnen te suizen en het werd hem zwart voor de ogen. Hij heeft zijn vrouw nog wel in de verte horen roepen. Toen hij weer bij zijn positieven kwam,

lag zijn vrouw dood op de grond en zat hij naast haar, met zijn handen losjes om haar keel. Dat is het verhaal dat de man tegen de politie vertelde en volhield tegenover de gedragsdeskundigen die hem onderzochten en tegen de rechtbank ter terechtzitting. Dat leverde hem bij de Asser rechtbank ontslag van rechtsvervolging op.⁶ Hij werd daarbij geholpen door een psychiater, een psycholoog en een zenuwarts die eensgezind het geclaimde geheugenverlies verklaarde met zogenaamde ‘dissociatieve amnesie’, waardoor de verdachte tijdens het misdrijf zijn wil niet meer kon bepalen. “Die toestand is ingetreden kort voordat het feit werd gepleegd en heeft geduurd tot kort daarna”, concludeerde één van hen. Die toestand moest wel kort hebben geduurd, want voor de rest bleek de verdachte een gezonde Hollandse jongen.

Het fundamentele probleem met deze drie rapportages blijft goed verborgen. De drie zielenknijpers hebben niet een ziektebeeld geconstateerd om vervolgens aan de hand van hun diagnose de amnesie te verklaren. Hun redenering ging andersom: zij namen als uitgangspunt het verhaal van de verdachte dat hij alles vergeten was: de waarheid van die mededeling was de grondslag van hun rapportage. Daarbij voegden zij hun eigen constatering dat het een gezonde man betrof. Die combinatie trachtten zij te verklaren met het wetenschappelijk sus-

-
3. Dat houdt natuurlijk het gevaar in zich dat daarmee het probleem zich verplaatst, want hoe weten we dat niet beide deskundigen het fout hebben? Dan zou weer een derde deskundige kunnen worden geraadpleegd. Ik laat de discussie over die regressie van experts hier buiten beschouwing.
  4. Degenen die zich in deze onderwerpen willen verdiepen, zouden de volgende twee boeken moeten aanschaffen: A.P.A. Broeders (2003) *Op zoek naar de*

---

bron: Over de grondslagen van de criminalistiek en de waardering van het forensisch bewijs. Deventer: Kluwer (diss. Leiden) en P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag (red.) (1997) *Het hart van de zaak: Psychologie van het recht*. Deventer: Gouda Quint.

5. (Rb. Assen, 12 juni 2002, *LJN-nummer* AE3911).
6. Zie P.J. van Koppen (2004) *Weg van de toerekeningsvatbaarheid: Over rapportages over de verdachte*. *Trema*, 27, 221-228.

pecte syndroom dissociatieve amnesie.⁷ Zonder kennis van de psychologie is deze verwisseltruc ondoorzichtig en blijft verborgen.

Een seksueel trauma

Er zijn aangeefsters die claimen door de verdachte langdurig en ernstig seksueel te zijn misbruikt. Van dergelijk misbruik zijn echter zelden anderen getuige geweest; de getuigen die verklaringen afleggen hebben hun informatie uit de tweede hand of kunnen slechts verklaren over de omstandigheden van de verdachte of van de aangeefster. Dat stelt de rechter voor een bewijsprobleem, want er is eigenlijk niet meer dan de aangifte. Dat wordt nog wel eens opgelost door een rapport van een psycholoog of een psychiater die de aangeefster onderzoekt en tot de conclusie komt dat de aangeefster lijdt aan een zogenaamde Post Traumatische Stress Stoornis (PTSS). Deze stoornis betekent dat de aangeefster blootgesteld is geweest aan een ernstig psychisch trauma en dat ondersteunt haar aangifte.

Maar doet het dat wel? De diagnose PTSS is gebaseerd op de DSM-IV, de bijbel voor het stellen van psychiatrische diagnoses, die wereldwijd wordt gebruikt.⁸ Dat boek bevat checklist die de diagnosticus langs moet lopen voordat een bepaalde diagnose gesteld kan worden. Bij PTSS is het eerste op het lijstje:

“The person has been exposed to a traumatic event in which both of the following were present: (1) the person experienced, witnessed, or was confronted with an event or events that involved actual or threatened death or serious injury, or a threat to the physical integrity of self or others; (2) the person’s response involved intense fear, helplessness, or horror.”

En hoe stelt de psychiater nu vast dat de aangeefster een ‘traumatic event’ heeft meegeemaakt? Dat vraagt hij haar. Als de aangeefster ook aan de andere criteria voor de diagnose voldoet, is de conclusie PTSS in psychologische zin valide, maar niet in forensische zin. De mededeling van de aangeefster dat zij seksueel is misbruikt, vormt een cruciaal onderdeel van de diagnose, en dus kan die diagnose vervolgens niet meer gebruikt worden om de aangifte te valideren.

Criteria Based Content Analysis

In zedenzaken waarin het vermeende slachtoffer jong is, verhoort men het kind in een verhoorstudio.⁹ En ook in die zaken is er buiten *de auditu*-verklaringen zelden ondersteunend bewijs. En ook dan wordt een beroep gedaan op psychologen. Die plegen nogal eens een analyse te maken van het verhoor aan de hand

7. Zie over de merites van dit soort diagnoses H. Merckelbach & M. Jelicic (2004) *Hoe een CIA agent zijn geheugen hervond en andere waargebeurde verhalen*. Amsterdam: Contact. Zie ook P.J. van Koppen (2004) ‘Ik zeg niks, ik heb het niet gedaan en ik kan mij niets herinneren’: Lastige verdachten, strategieën en tegenstrategieën. *Tijdschrift voor Criminologie*, (in druk) en H. Merckelbach, M. Cima & H.L.I. Nijman (2002) Daders met geheugenverlies. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.),

Het recht van binnen: Psychologie van het recht (pp. 667-685). Deventer: Kluwer.

8. American Psychiatric Association (1994) *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: Fourth edition (DSM-IV)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.

9. K.M.K. Dekens & J. van der Sleen (1997) *Het kind als getuige: theorie en praktijk van het verhoor*. 's-Gravenhage: VUGA.

van de zogenaamde Criteria Based Content Analysis (CBCA).¹⁰ De kern van die methode is dat aan de hand van 19 criteria de verklaring van het kind wordt beoordeeld en die zeggen gezamenlijk iets over de waarheidsgetrouwheid van verklaringen van kinderen.

Nu is de CBCA geen onzin, althans in het psychologische domein. Indien toegepast volgens de regels, laat de CBCA tussen een groep misbruikte kinderen en een groep niet-misbruikte kinderen significante verschillen zien. Maar voor toepassing in het forensische veld ontvangt de CBCA forse kritiek. Samengevat geldt voor de CBCA onder andere het volgende:¹¹

- a. De criteria die in de CBCA figureren, liggen niet alle voor de hand en voor een aantal van de criteria is op zichzelf genomen geen ondersteunend onderzoek.
- b. Voor de methode als geheel bestaat ondersteunend onderzoek, doch voor dat onderzoek geldt dat een *significant* verschil tussen het oordeel over ware en gelogen verhalen nog niet een *substantieel* verschil betekent. Zulks heeft tot gevolg dat de methode wel wat zegt over hetgeen er aan de hand is

met de verklaring van het kind, maar dat de zogenaamde diagnostische waarde¹² onvoldoende is om er een beslissing over de waarheidsgetrouwheid in het individuele geval op te baseren. Dat leidt tot de conclusie dat CBCA weliswaar wetenschappelijke waarde heeft, maar onvoldoende diagnostisch is voor de strafrechtpraktijk.

- c. Er bestaat geen vast coderingsschema voor CBCA. Veel hangt derhalve af van de interpretatie door degene die het onderzoek uitvoert. Een van de criteria is bijvoorbeeld de hoeveelheid details die een kind vertelt. Maar hoeveel details bevat de mededeling dat de dader een blauwe spijkerbroek aan had; 1 of 2?
- d. Toepassing van de CBCA-techniek houdt in dat kennis genomen moet worden van het dossier. Dit houdt het reële gevaar in zich dat de deskundige bij zijn oordeel zich in overwegende mate laat leiden door de inhoud van het dossier en op die gronden het verhoor van de getuige beoordeeld. Dit zogenaamde *observer-effect*¹³ wordt nog eens versterkt doordat geen ondubbelzinnig

10. Zie E. Rassin, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (1997) De Criteria Based Content Analysis (CBCA) als instrument om de geloofwaardigheid van getuigenverklaringen te bepalen. *Nederlands Juristenblad*, 72, 1923-1929; E. Rassin & P.J. van Koppen (2002) Het verhoren van kinderen in zedenzaken. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (pp. 507-530). Deventer: Kluwer en E. Rassin & I. Candel (2002) Suggestie tijdens het verhoor. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (pp. 465-483). Deventer: Kluwer.

11. Zie hierover E. Rassin & P.J. van Koppen (2002) Het verhoren van kinderen in zedenzaken. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (pp. 507-530). Deventer: Kluwer en E. Rassin, H.

Merckelbach & H.F.M. Crombag (1997) De Criteria Based Content Analysis (CBCA) als instrument om de geloofwaardigheid van getuigenverklaringen te bepalen. *Nederlands Juristenblad*, 72, 1923-1929.

12. Die term wordt uitgelegd in H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar (2002) De waarde van bewijs. In P.J. van Koppen, D.J. Hessing, H. Merckelbach & H.F.M. Crombag (red.), *Het recht van binnen: Psychologie van het recht* (pp. 281-293). Deventer: Kluwer.
13. D.M. Risinger, M.J. Saks, C.T. Thompson & R. Rosenthal (2002) The Daubert/Kumho implications of observer effects in forensic science: Hidden problems of expectation and suggestion. *California Law Review*, 90, 1-56 en H. Merckelbach, H.F.M. Crombag & P.J. van Koppen (2003) Hoge verwachtingen: Over het corrumperend effect van verwachtingen op forensische expertise. *Nederlands Juristenblad*, 78, 710-716.

nige criteria bestaan voor het bepalen van de validiteit van een verklaring.

- e. CBCA is geschikt om een onderscheid te maken tussen ware en gelogen verklaringen. Maar dat is bij verklaringen van kinderen meestal niet het probleem. Meestal is het de vraag of het kind dwaalt of niet. Een getuige dwaalt als hij oprecht meent de waarheid te vertellen, maar dat in feite niet doet, bijvoorbeeld door waarnemingsfouten, geheugenfouten of fantasie.
- f. Het grootste bezwaar tegen forensische toepassing van CBCA is de matige diagnostische accuratesse van deze techniek. Met name het hoge percentage vals-positieve oordelen is problematisch, dat wil zeggen dat veel onware verklaringen toch voldoen aan CBCA-criteria en daarom voor waar worden aangezien. In sommige onderzoeken bleek het gebruik van CBCA te resulteren in niet minder dan 65 procent of zelfs 92 procent vals-positieven. Het is dus bijna veilig om te zeggen dat CBCA leidt tot de conclusie dat 'elke' verklaring waarheidsgetrouw is.¹⁴

De psycholoog die in een strafzaak de CBCA toepast, kan aldus wijzen op succesvol wetenschappelijk onderzoek met het instrument. Maar daarmee wordt onterecht de indruk gewekt dat de CBCA ook in strafzaken zou kunnen worden toegepast. Quod non.

Kogels uit deze batch

In een oudere zaak,¹⁵ stelde zich het volgende probleem. In het huis van de verdachte waren

kogels aangetroffen die leken te passen bij de kogel die afkomstig was uit het hoofd van het – daardoor – overleden slachtoffer. Het vuurwapen was zoek en werd ook niet getraceerd. 'Passen de kogels bij elkaar?', was de vraag die aan het Gerechtelijk Laboratorium (GL) werd voorgelegd. De conclusie was: 'Ja, want alle kogels hebben hetzelfde antimoongehalte.' Nu weet ik niet wat dat is en dus ook niet of dat de beste maat is waarmee vastgesteld kan worden of kogels uit dezelfde doos of partij afkomstig zijn.¹⁶ Maar het GL gebruikte dat en de advocaat van de verdachte bracht een andere deskundige naar voren, nu afkomstig van Euro-metaal in Zaandam, een fabrikant van dat spul. Die zei dat alle fabrikanten in Europa hetzelfde gehalte aan antimoon hanteren in hun kogels. En dus was de rapportage van het GL nietszeggend, zei hij. En daarmee hield de discussie ter terechtzitting op een merkwaardig punt op. Stel dat alle fabrikanten in Europa hun machines zodanig afstellen dat zij hetzelfde antimoongehalte in de kogels willen bereiken. Bij die afstelling van machines kan verwacht worden dat 'natuurlijke' variatie optreedt. De vraag is dan hoe groot die natuurlijke variatie is. De vraag is ook hoe die natuurlijke variatie verdeeld is, tussen fabrieken en tussen verschillende partijen of *batches* van hetzelfde type kogels. Vervolgens stelt zich de vraag of de apparatuur en de methoden van het GL gevoelig genoeg zijn om die natuurlijke variatie te meten en op grond daarvan over de gemeenschappelijke herkomst van kogels valide uitspraken te doen. Nee, de deskundige van het GL liet het verhaal

14. C.L. Ruby & J.C. Brigham (1997) The usefulness of the Criteria-Based-Content Analysis Technique in distinguishing between truthful and fabricated allegations: A critical review. *Psychology, Public Policy and Law*, 3, 705-737.

15. Wij bespraken deze zaak onder de naam Rijkboem in H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen & W.A. Wagenaar

(1994) *Dubieuze zaken: De psychologie van strafrechtelijk bewijs*. Amsterdam: Contact (2e herziene druk), doch gingen in dat boek voorbij aan dit probleem in deze zaak.

16. Sterker nog: ik weet geeneens of er überhaupt methodes zijn waarmee dat vastgesteld zou kunnen worden. Maar daar gaat het hier niet om.

van de man van Eurometaal onweersproken. En wat betekent dit voor zijn rapportage? Dat het waardeloos is, omdat hij te weinig weet van het fabricageproces van kogels in Europa? Dat hij te weinig weet van de merites van de eigen analysemethodes? Of vertrouwde hij op de onwrikbare reputatie van het toenmalige GL, nu het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in Den Haag, en vond hij het niet nodig om een niet-forensisch deskundige een weerwoord te geven?

Brandversnellende stoffen

Op de plaats van de brand worden door de technische recherche brandversnellende stoffen aangetroffen. Die worden veilig gesteld en naar het NFI gestuurd. Er is een verdachte en diens kleding wordt eveneens ingezonden met de vraag: 'Zitten op de kleding van de verdachte dezelfde brandversnellende stoffen als op de plaats delict zijn gevonden?' Het rapport is helder en op het eerste gezicht duidelijk: 'Ja, op de kleding zitten dezelfde brandversnellende stoffen.' De verdachte lijkt rijp voor veroordeling.

Dat is echter nog maar de vraag. Op zichzelf genomen betekent een dergelijk rapport niets. Als de brandversnellende stof benzine is en de verdachte heeft net zijn auto getankt, dan zit er op zijn kleding allicht ook benzine. Als het daarentegen om een zeldzame stof gaat, is het rapport wel een zinvol bewijsmiddel en hoe zeldzamer de stof, hoe groter de diagnostische waarde daarvan is in het nadeel van de verdachte.

Deze rapportage laat ook een wat algemener probleem zien van technische rapporten. Het

NFI en andere technische instituten in den lande hebben de neiging om zich in de rapportages zoveel mogelijk te beperken tot het verslag doen van de laboratoriumtafel, het uitvoerend technisch laboratoriumwerk.¹⁷ Dat schept *altijd* een onjuist beeld van de werkzaamheden, hoewel dat niet altijd verontrustend is. Het laboratoriumwerk wordt namelijk altijd gestuurd door een of meerdere scenario's.¹⁸ Daarvan hoeft de laborant zich niet bewust te zijn, maar hij of zij werkt aan een bepaald spoor, met uitsluiting van andere sporen, bijvoorbeeld omdat het past in het scenario van de technische recherche of van de tactische recherche of van het openbaar ministerie.

Bij laboratoriumwerk is daarom in de regel contra-expertise nuttig. Dat hoeft niet zozeer om de analyses zelf te controleren, want we mogen aannemen dat dit werk bij de Nederlandse laboratoria in de regel in goede handen is. Maar wel is contra-expertise nodig om de interpretatie te onderzoeken en de scenario's te beoordelen.

DNA contra-expertise

Eén vorm van contra-expertise is stevig in de wet verankerd: de contra-expertise van DNA. In het Leidse laboratorium kan men de analyses van het NFI nog eens laten overdoen. Dat lijkt een nuttige bezigheid, maar dat is het niet, want, zo meldde het hoofd van dat lab mij, zij komen altijd tot dezelfde conclusie. Ook voor DNA lijkt dus te gelden dat het simpelweg over laten doen van het laboratoriumwerk niet zinvol is.

Toch kan contra-expertise bij DNA aan de orde zijn en dat is vooral het geval bij de wat com-

17. J.F. Nijboer (2004) De rol van expertise in de rechtspraktijk. *Justitiële Verkenningen*, 30 (1), 9-19 en J.F. Nijboer (2004) De omgang met deskundigen in de strafrechtspleging. *Trema*, 27, 196-205.

18. P.J. van Koppen (2004) *Paradoxen van deskundigen:*

Over de rol van experts in strafzaken. Deventer: Kluwer (oratie Maastricht). Zie ook C.J. de Poot, R.J. Bokhorst, P.J. van Koppen & E.R. Muller (2004) *Rechercheportret: Over dilemma's in de opsporing.* Alphen aan den Rijn: Kluwer.

plexere zaken. Neem de zaak waarin gemeld wordt dat geen relevant DNA is gevonden op de plaats delict. Dat kan twee dingen betekenen: er was inderdaad geen DNA van uw cliënt op de plaats delict en ook niet van een ander, maar het kan ook betekenen dat men slechts beperkt heeft gezocht. De zoektocht naar sporen wordt in eerste instantie gedaan door de technische recherche. Wat hem relevant lijkt, wordt verzameld en ingezonden naar het NFI. Dat is nooit alles van de plaats delict, want zelfs in een beperkte ruimte is het godsonmogelijk om alles te verzamelen. Het loont dus de moeite om de foto's van de plaats delict minutieus te vergelijken met de lijst van verzamelende sporen (en te onderzoeken hoe compleet de foto's zijn).

Bij het NFI wordt de zoektocht voorgezet, maar die zoektocht wordt gestuurd door de vragen van de technische en tactische recherche, want ook het NFI is zelden in staat om alle binnengebrachte spullen compleet te onderzoeken. Daarvoor ontbreekt eenvoudigweg de tijd. De uitspraak dat er geen relevante sporen zijn aangetroffen, is derhalve een slechts van beperkte waarde zonder uitgebreide uitleg en contra-expertise. Maar, zoals we weten, deze uitleg wordt in NFI-rapportages niet gegeven.

Het NFI wil nog wel eens rapporteren dat DNA-sporen niet tot een conclusie kunnen leiden, bijvoorbeeld als het mengsporen zijn of er slechts een partieel profiel is of als er sprake is van een 'onreproduceerbaar' profiel. Naarmate dat soort termen moeizamer worden – en voor ons soort leken moeilijker te begrijpen – neemt ook het aandeel interpretatie toe. Die interpretaties worden gesteund door de normen die het NFI hanteert – overigens in overleg met zusterinstituten en accreditatie-instellingen – en door de traditie binnen het NFI. De normen worden

ook ingegeven door de nobele wens zo goed mogelijk werk af te leveren dat een zo zeker mogelijke basis levert voor de beslissing van de rechter, maar ook, vrees ik, door de angst een scheve schaats te rijden. U, als advocaat, hoeft zich samen met uw contra-expert niet aan al die normen te houden. En misschien houdt het NFI zichzelf ook niet altijd aan de normen.

Ik geef een voorbeeld. In de Schiedammer Parkmoord¹⁹ werd van de verdachte geen enkele DNA-spoor op of rond de plaats delict gevonden. Wel trof men een tweetal mengprofielen: één op de nagels van het slachtoffer en één op haar laars. Beide bevatten DNA van het slachtoffer, haar vriendje (die het misdrijf overleefde) en een onbekende man, niet zijnde de verdachte. Complexe mengprofielen dus.

Dit was echter het grootste sporenonderzoek ooit gehouden. Op en rond de plaats delict was een groot aantal voorwerpen veilig gesteld. Van sommige sporen weten wij uit het dossier niets over DNA; niet of er niet naar is gezocht of dat er gezocht is, maar niets is gevonden. Bij enkele sporen wordt gemeld dat er een 'onreproduceerbaar' DNA-profiel was.

De verdachte is veroordeeld en zit zijn straf uit. Recent heeft zich een nieuwe verdachte gemeld en hij bekende dat hij de moord heeft gepleegd. Het NFI doet nu nieuw onderzoek. In het eerste rapport²⁰ is plotseling sprake van drie sporen: van de nagels, van de laars en – nieuw – van de buik van het slachtoffer. Dat laatste spoor was eerder als 'onreproduceerbaar' betiteld. Het NFI legt niet uit waarom dat DNA-profiel nu plotseling, zonder dat nieuwe technieken zijn ingezet, wel reproduceerbaar is.

De conclusie lijkt duidelijk: in de zaak tegen de eerste verdachte was grondige contra-expertise aan de orde geweest. Dat heeft echter niet plaatsgevonden.

19. Zie voor een beschrijving van die zaak: P.J. van Koppen (2003) *De Schiedammer parkmoord: Een rechtspsychologische reconstructie*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.

20. Nu ik dit schrijf, wordt nog volop aan de zaak gewerkt, zowel door een nieuwe politieteam als door het NFI.

Vingerafdrukken

Van uw cliënt is een vingerafdruk op de plaats delict gevonden. Dan hangt hij, omdat de expert schrijft in het proces-verbaal dat met absolute zekerheid de vingerafdruk van de plaats delict afkomstig is van uw cliënt. De expert jukt,²¹ want die zekerheid kan hij niet bieden.²² Maar laten wij even aannemen dat hij met een vrij grote mate van waarschijnlijkheid kan concluderen tot een match tussen uw cliënt en de vingerafdruk op de plaats delict. De dactyloscopist baseert dat oordeel van de match op 12 of meer punten van overeenkomst tussen de vingerafdrukken van de plaats delict en de verdachte, bij afwezigheid van niet weg te verklaren verschillen. Bij minder dan 12 punten (*minutae* in jargon) concludeert hij tot niet-buikbaarheid van de vingerafdruk van de plaats delict. Dat is een rare conclusie, want 11 of 10 of 9 is weliswaar minder dan 12, maar geen nul en niet van nul en generlei waarde. In een concrete zaak kunnen er redenen zijn om aan te nemen dat vingerafdrukken op bepaalde plaatsen op de plaat delict wel van de dader afkomstig *moeten* zijn, maar ze matchen niet met de verdachte, dan is dat veelbetekenend. Of als op de plaats delict vingerafdrukken worden gevonden die op 8 of 9 of 10 punten overeen komen met de afdruk van een plausibele alternatieve verdachte, kan dat sterk ontlastend bewijs zijn voor de verdachte. Al die informatie wordt nu consequent in de bak afval gedeponeerd, waar alleen een contra-expert ze zou kunnen opdiepen.

21. Zie daarover P.J. van Koppen & H.F.M. Crombag (2000) Oren, lippen en vingers: De waarde van oud en nieuw identificatiebewijs. *Nederlands Juristenblad*, 75, 6-12, A.P.A. Broeders (2003) *Op zoek naar de bron: Over de grondslagen van de criminalistiek en de waardering van het forensisch bewijs*. Deventer: Kluwer (diss. Leiden) en de onlangs door A.P.A. Broeders te Leiden uitgesproken, maar nog gepubliceerde oratie.

Conclusie

Laat ik na de gegeven voorbeelden mijn stelling meer in algemene termen formuleren. Juristen – rechters, officieren van Justitie en advocaten – consulteren deskundigen over onderwerpen in een strafzaak die buiten hun kennisdomein liggen. De kwaliteit en merites van de rapporten kunnen daarom door de ontvangers alleen beoordeeld worden als zij evident beneden de maat zijn. In alle andere gevallen heeft men een contra-expert nodig. Die is niet alleen nodig voor een oordeel over de kwaliteit van de rapportage, maar ook om op de verborgen addertjes onder het gras te wijzen. Zonder een contra-expert weet men niet of men een contra-expert nodig heeft.

De huidige situatie in Nederland is dat zowel rechters, officieren van Justitie als advocaten zich uitermate dociel opstellen tegenover deskundigen. Van een kritische ondervraging ter terechtzitting – bijvoorbeeld langs de lijnen van het Schoenmakersarrest – is zelden of nooit sprake, zeker niet als de deskundige uit de gevestigde hoek komt, zoals het NFI of het Pieter Baan Centrum.²³

Een volgende stap zou zijn het inschakelen van een contra-expert. De advocaat heeft dan enige hordes te nemen. De eerste is de horde van de kosten. Op veel deskundigengebieden heeft de Nederlandse rijksoverheid, in het bijzonder het Ministerie van Justitie, het monopolie. De contra-expert moet dan in het buitenland worden gehaald. Experts zijn niet goedkoop,

22. Wie anekdotisch materiaal zoekt van zaken waarin experts ook zeker waren over hun dactyloscopische match en niettemin de verdachte onschuldig moet eens ‘fingerprints’ in Google intypen in combinatie met ‘McKie’ of met ‘Mayfield’.

23. Waarom dat laatste onterecht is, heb ik elders uitgelegd: P.J. van Koppen (2004) Weg van de toerekeningsvatbaarheid: Over rapportages over de verdachte. *Trema*, 27, 221-228.

maar buitenlandse experts kunnen nog beter rekenen dan wij en overtreffen verre het relatief bescheiden universitaire tarief dat ik bereken. Bovendien brengt het inschakelen van een buitenlander de kosten van het vertalen van stukken met zich mee. Een rijke cliënt is dan mooi meegenomen.

Als de cliënt het niet kan betalen moet de rechter-commissaris of de officier van Justitie worden overtuigd. Er daar zit nu net het principiële probleem. Het lukt slechts uit te leggen dat een rapportage van een deskundige niet deugt, als het gebrek aan kwaliteit voor iedereen kenbaar is. In alle andere gevallen kan dat niet zonder de inbreng van een andere deskundige. In de praktijk is de weg langs de rechter-commissaris of de officier van Justitie dus een doodlopende weg.

Men moet overigens diezelfde weg bewandelen als de cliënt weliswaar kan betalen, maar de contra-expert spullen nodig heeft voor zijn rapportage. Het is bijvoorbeeld onverstandig om een contra-expert aan het werk te zetten over vingerafdrukken als hij de afdrukken niet zelf kan zien of over DNA als hij niet tenminste de door het NFI gemaakte profielen en laboratoriaantekeningen heeft. Voorzover ik weet, zijn die spullen in Nederland nog nooit door de verdediging met succes opgevraagd. Een merkwaardige situatie.

De derde horde treft u ter terechtzitting. Verschillen in oordelen van deskundigen gaan niet zelden terug tot verschillen van mening over de grondslagen van het vak. Als u deskundigen op elkaar loslaat, ontstaat soms een geanimeerde, soms een heftige discussie tussen vakgenoten over onderwerpen die al gauw in de verste verte niets meer met de concrete strafzaak te maken hebben. Bij mij leidde dat recent tot de zuchtende vraag van een rechter of ik soms Popperiaan ben (het antwoord is ja).²⁴ De discussies worden soms met veel enthousiasme na de rechtszaak worden voorgezet.²⁵

De vierde horde is het vonnis of arrest. Waarom zou de rechter, op een vakgebied dat hem niet eigen is, het standpunt van uw deskundige laten prevaleren boven het standpunt van een deskundige van het NFI? Uw deskundige komt uit Schotland, België of Timboektoe; het NFI heeft een ijzersterke reputatie bij de Nederlandse rechterlijke macht. En, eerlijk gezegd, dat laatste is ook wel terecht. Dat geldt zeker voor het laboratoriumwerk, maar in mindere mate voor andere aspecten van het forensische werk, zoals interpretatie en het plaatsen in een scenario. En welke contra-expert zou de rechter dat duidelijk kunnen maken?

24. Vergelijk K.R. Popper (1934) *Logik der Forschung: Zur Erkenntnistheorie der modernen Naturwissenschaft*. Wien: Springer.

25. Een fraai voorbeeld is de discussie over statistische bewijs rond en na de zaak tegen de Haagse verpleegster Lucy de B. die verdacht werd van moord op patiënten: H. Elffers (2003) Bij toeval veroordeeld? Statistische analyse van dienstroosterdata in het strafproces. *Nederlands Juristenblad*, 78, 1812-1814, A.P.A. Broeders & M. Sjerps (2004) Gratis pech. *NRC-Handelsblad* (21 februari), A.F. de Vos (2004) Door statistici veroordeeld? *Nederlands Juristenblad*, 79, 686-688, M. van Lambalgen & R.W.J. Meester (2004) Wat

zeggen al die getallen eigenlijk? De statistiek in het proces tegen Lucia de B. *Trema*, 27, 286-292, H. Elffers (2004) Dit zeggen al die getallen eigenlijk! Antwoord aan Van Lambalgen en Meester. *Trema*, 293-294, H. Elffers (2004) "Geacht hof, het was geen toeval. De rest is aan u": Over de bescheiden rol van de statisticus als deskundige in de rechtzaal, geïllustreerd aan een dienstroosterzaak. *Stator*, 5 (2), 4-11, R. Meesters (2004) Voorzichtig met statistiek in de rechtszaal. *Stator*, 5 (2), 12-15, M. Sjerps (2004) Statistiek als bewijsmiddel in het strafrecht. *Stator*, 5 (2), 16-20 en W. van Zwet (2004) Niets nieuws onder de zon. *Stator*, 5 (2), 21-29.